

Adatok az 1848/49-es szabadságharc katonai egészségügyi szervezetének történetéhez

RADÓCZY GYULA

Az 1848. márciusi eseményeket nem sokkal követő, sürgető katonai intézkedések szükségessé tették a honvédség egészségügyi rendszerének és szabályzatának a kidolgozását is, amit bár a sürgető kényszer szült, de rendkívül körültekintő, alapos munkának tekinthetünk és meglepően korszerűnek.

A Hadsereg egészségügyét a *Hadügyminisztérium Egészségi Osztálya* igazgatta. (Osztályfőnök: Flór Ferenc.) Ennek az osztálynak a vezetője az *országos tábori főorvos* volt. Az egészségügyi osztály és a hadsereg törzsorvosai között a kapcsolatot az *igazgató törzsorvos* tartotta fenn. A katonai egészségügy állásáról naponta tájékoztatnia kellett a Hadügyminisztérium Egészségi Osztályát.

Közvetlenül a hadügyminiszter nevezte ki a *hadtestek törzsorvosait*, akik őrnagyi rangban voltak és 100 Pengő-forint béke-, illetve 150 Pengő-forint hadi illetményt kaptak havonta, ezen kívül 2 lótartást járandóságul. Hadistenként 1—1 mozgó gyógyszerterát állítottak fel, úgyszintén a tábori kórháznakál is. A mozgó gyógyszerterák közvetlenül a hadtestek törzsorvosai alá voltak rendelve.

Hadosztály- és dandárszinten álltak a harctéren a *rendező főorvosok*, a tábori kórházak élén pedig az *igazgató főorvosok*. Ők helyettesítették a hadtestek törzsorvosait és ezért az illetményükön felül havi 10 Pengő-forint pótdíjat kaptak.

Az ezredekénél az *ezredorvosok*, a gyalogos zászlóaljknál és a lovasosztályoknál pedig a *főorvosok* vezették az egészségügyi ellátást. A főorvosok századosi rangban voltak és havi 50 Pengő-forint béke, ill. 100 Pengő-forint hadi illetményt kaptak. Főorvosi kinevezést csak orvostudor vagy sebésztudor kaphatott, esetleg kitértefésként sebész mester is. A kinevezés a törzsorvos felterjesztése alapján a Hadügyminisztérium Egészségi Osztályának a hatásköre volt. A főorvosok az ezredekbe sorolt zászlóaljok esetében az ezredorvosnak, önálló zászlóaljok esetében a törzsorvosnak, a HM közvetlen zászlóaljknál a tábori főorvosnak voltak alárendelve. Egészségügyi vonatkozásban az orvosok nem voltak az egységparancsnokoknak alárendelve.

A gyalogos zászlóaljknál 2, lovasosztálynál 1 *alorvos* is volt akik a főorvost helyettesítették, vagy hadnagyi vagy főhadnagyi rendfokozatot kaptak. A főhadnagyi rendfokozattal havi 40 Pengő-forint béke-, illetve 62 Pengő-forint hadi illetmény járt. Ezt a rendfokozatot okleveles és szigorlóorvosok, valamint sebészek kaphatták. A hadnagyi rendfokozattal havi 30 Pengő-forint béke-, illetve 48 Pengő-forint hadi illetmény járt, s szigorló sebészek is megkaphatták. Meg kell jegyezni, hogy a szigorló orvosok és a szigorló sebészek kinevezését csak ideiglenesnek tekintették, s kötelezték őket a diploma mielőbbi megszerzésére.

A tábori kórházakba beosztottak még 25 Pengő-forint illetménnyel *orvossegédeket* is, akik tulajdonképpen még egyetemi hallgatók voltak. Ezek tisztí rendfokozatot nem kaphattak. Érdekességképpen megjegyezhetjük, hogy bár a katonai orvosi ellátás természetesen ingyenes volt, de — hogy mai kifejezéssel éljünk — a „hálapény” elfogadását engedélyezték.

Tekintettel arra, hogy a hadsereg mozgásához akkor még lovak voltak szükségesek: a méneseknél állatorvosokat alkalmaztak, a honvédségnél azonban csak okleveles gyógykovácsokat: mégpedig ezred szinten *főgyógykovácsokat* őrmesteri rangban, 25 Pengő-forint havi illetménnyel, század szinten pedig az *algyógykovácsokat* tizedesi rangban, 20 Pengő-forint havi illetménnyel.

A MAGYAR
NEMZETI HONVÉDSÉREG
RENDSZABÁLYAI.

KIADJA

A MINISZTER-ELNÖK MEGHAGYÁSÁBÓL,
AZ ORSZÁGOS NEMZETŐRSÉREGI TANÁCS.

BUDÁN.

A MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BETŰVEL, 1848.

A magyar nemzeti honvédsereg rendszabályai. M. Egyetemi Nyomda. Buda 1848.

A Hadsereg egészségügyi szervezeti szabályzatát Mészáros Lázár hadügyniszter és Flór Ferenc egészségügyi osztályfőnök írta alá.

A Honvédség Szolgálati Szabályzatát, amelyet a Magyar Egyetemi Nyomdában nyomtak, a miniszterelnök megbízása alapján az Országos Nemzetőrségi Tanács adta ki. Ennek a VII. fejezeteként találhatjuk meg az Egészségügyi Szolgálati Szabályzatot, Pólya József orvostudor összeállításában.

Elsőként tárgyalja a helyes öltözködést. Meghülés ellen télen a bundát, a posztó felső- és flanell alsóruhát írja elő. Nyáron a pamut (perkál) fehérneműt, amely egyben a malária recidivától is megóv. Figyelmeztet, hogy frissen

mosott, tiszta fehérneműt csak reggel vegyenek fel a katonák, éjszakára ne, mert ez az éjjeli pollutio okozásával gyengíti a légénység erőnléti állapotát.

Előírja a gyakori mosdást, mégpedig váltakozva hideg és meleg vízben, valamint a leizzadt test hideg vízzel történő leöntését, amit ha megszokott a szervezet, az esőben elázás esetén elejét veszi a megbetegedéseknek, mint pl. a „megfázástól eredő vérhasnak”.

Igen szigorúan felhívja a figyelmet, hogy a bőrbetegségeket (mint pl. scabiest) ne titkolják el, mert ezzel a terjedését okozhatják.

Második parancsként a helyes étkezést tárgyalja. Mindenek előtt mértékletességre int, majd arra figyelmeztet, hogy húséteit lehetőleg savanyúsággal vagy ecettel, citrommal borral elkészítve fogyasszák, mert ellenkező esetben scorbutot kaphatnak. A már jelentkező scorbutot is savanyú italokkal és ecetes bedörzsölésekkel kezelte a tábori körülmények között. Felhívja a figyelmet télen a kalóriadúsabb koszt fogyasztásának szükségességére. Télen, őrség szolgálat előtt zsíros húsétel vagy bab, borsó, lencse főzelékek fogyasztását ajánlja. A pálinka ivásától téli hidegben óva int. A húsételek elkészítésénél figyelmeztet, hogy ne túlságosan süssék-főzzék, mert ezáltal tápértékük csökken. Nyomatékosan kitér a változatos kosztolás fontosságára. Szükségesnek tartja evéshez a bor fogyasztását, de a pálinka ivását tiltja.

A harmadik parancs így szól: „Köszá szerelmet ne üzz!” Itt a katonát inti az ellenséges földön a nőekkel való erőszakoskodástól, nemcsak etikai okokból, hanem az esetleges nemibetegségek miatt is és felsorolja a nemi betegségek tüneteit, azonban semmi ellenintézkedést nem közöl.

A negyedik parancs a testgyakorlás fontosságáról szól. Szabad időben a kártyázás, tivornya, dözsölés helyeit ajánlja. Testgyakorlasként a katona számára a céllovászatot és a karddal, puskával történő vívógyakorlatokat tartja fontosnak. A politikai foglalkozás szükségességét is itt tárgyalja — mint szellemi tornát.

Ötödik parancsként tárgyalja az önuralmat. Ellenséggel szemben alkalmazott nemtelen bosszúállástól, kegyetlenkedéstől, csonkításoktól tilt. Fontos, hogy tetében ne a harag vezérelje a katonát, mert ez az ellenséggel erős ellenállását szüli. A katonát inti, hogy a nemzeti becsületet, az ellenséggel tanúsított bánásmód tekintetében is védje meg.

Hatodik parancs a bátorság, önbizalom és az elszántság szükségességét tárgyalja, de inti a vakmerőségtől, mert ez rendszerint az élet pazarlásával jár.

A hetedik parancs egyben az utolsó. Csupán ez foglalkozik bővebben az esetleges betegségekkel. A betegséget azonnal jelenteni kell, nem pedig dacolni azzal, mert csak az egészséges katona a harcképes. Figyelmeztet, hogy az orvos utasításait pontosan kövessék, mert ez biztosítja a katona mielőbbi ismételt harcbaállítást. A leggyakoribb betegségeként a honvédségnél a maláriát, a dysentériát és a hagymázt említi.

Végig tekintve a szabadságharc egészségügyi szervezeti és szolgálati szabályzatán, megállapíthatjuk, hogy korát meghaladóan modern volt.

Összefoglalás

Az 1848. 49-es magyar szabadságharc hadseregének szolgálati szabályzata alapján szerző az Egészségügyi Szolgálati Szabályzat részleteit ismerteti. A parancsokban összefoglalt utasításokról megállapítható, hogy korát meghaladóan modern volt.

Irodalom

A magyar nemzeti honvédsereg rendszabályai. M. Egyetemi Nyomda, Buda 1848.

Д. Радоци: Данные к истории военной организации здравоохранения во время освободительной войны 1848/49

На основании служебного устава армии венгерской освободительной войны 1848—49 гг. автор излагает подробности Медицинского Служебного Устава. Об указаниях подытоженных в приказах можно установить, что они были современными, превосходили уровень того времени.

Gy. Rádóczy: *Some data of the history of the military hygienic organisation of the War of Independence of 1848/49*

On hand of service regulations of the army of the Hungarian War of Independence of 1848/49 details of hygienic service regulations are presented. On hand of the instructions summarized in the commands, it can be stated that the regulation was in view of its period most up-to-date.

Gy. Rádóczy: *Angaben zur Geschichte der Organisation des Militär-Gesundheitswesens vom Freiheitskrieg 1848/49*

Anhand der Dienstregel der Armee des Ungarischen Freiheitskrieges von 1848/49 werden Einzelheiten des Dienstreglements des Gesundheitswesens mitgeteilt. Von den in den Anordnungen zusammengefassten Befehlen kann festgestellt werden, dass diese ihr Zeitalter übertreffend modern waren.

(1013 Budapest, Lánchíd u. 15—17.)